

Verhalen Arthur Japin

'Magonia'

Uit: Arthur Japin, *Magonische verhalen*, 1996

'Laatste vertrek'

Uit: Arthur Japin, *De vierde wand*, 1998

'Benjamins balans'

Uit: Arthur Japin, *Alle verhalen*, 2005

Deze dood is een lang, wit geraamte. Hij kan zitten en staan. Hij loopt. Soms blijft de borstkas achter bij de benen en slaat het onderstel een eigen weg in. Dan weer kan het hoofd de armen niet bijhouden en vliegt het van de romp, recht de lucht in. Het is even oefenen, maar met wat handigheid dans de dood voor je, begeleid door zijn luid klepperende boten. Dat is met gemak het mooiste cadeau.

Ik heb hem nog altijd. Ingepakt op zolder. Soms, als ik uit een theater kom en ergens langs de stroom een *busker* met wat touwtjes iets doods tot leven wekt, sleep ik hem in gedachten weer even achter me aan de Strand over of Shaftesbury Avenue af.

Ik zou die zomer twaalf worden. Bij het afscheid had mijn vader me wat geld in handen gedruwd, 'als douceurtje', zoals dat bij ons heette. Hij deed het in zijn zenuwen onhandig. Op de valreep, vlak voor de conducteur de deur tussen ons dichtgooid zei hij er nog iets over, wat ik niet verstond. Tegen alle verwachting in was de man aanhaliger geweest dan anders, actiever dan de laatste tijd. Voor het eerst in jaren hadden we in de voorafgaande weken weer sámen dingen gedaan, naar het bos, de duinen, zwemmen. En naar de film, de dag tevoren nog.

Mijn vader, die verdomd goed wist dat ik dat jaar door hém was blijven zitten, probeerde alles om het goed te maken. 2001: *A Space Odyssey*. Uit alle films van die vakantie koos hij dat troosteloze visioen van een reis waaraan tot in eeuwigheid geen einde komt.

Raampjes moesten nog weer eens open en handen vastgehouden worden. Terwijl de Trans Europe Express het perron afreed

en mijn moeder en tante, pericoloso sporgersi, zich verbasden dat de lange gestalte, fiets in de hand, maar blééf staan en blééf zwaaien, telde ik mijn geld. Ik wist meteen dat ik het niet zou gaan besteden in Parijs, waarvan ik in het gezelschap van de twee vrouwen zoals altijd vooral de kledinghuizen zou bezoeken, maar een week later pas in Londen, waar ik dat toverpaleis wist, Hamley's Warenhuis voor Kinderen. Ik borg het geld weg en begon te spelen met de automatische Luxaflex, op en neer. Op en neer met een druk op de knop, een nieuwigheid die voor mij het enige pluspunt van de treinreis vormde. Tevergeefs had ik gezegd dit keer te mogen vliegen, nadat me op school verzekerd was dat geen mens toch in negenenzestig nog met de trein op vakantie ging. Maar ik zat op een school boven mijn stand. Die Luxaflex was tenminste iets om straks over te pochen. En de deuren, die vanzelf openden als je in de buurt kwam. Open, dicht, op en neer van Haarleem naar Parijs, van Parijs naar Calais, van Dover naar Londen.

De verkoopster in Hamley's was er wat handiger in geweest dan ik, maar toch, diezelfde middag nog danste de dood al over de Londense trottoirs. Het skelet kwam onder mijn handen en zonder in de war te raken tot leven. Ik had mijn tea amper aangeraakt en geen oog voor de drukte in Lyon's Corner House. Het wandelde met me mee door Harrod's, voornamelijk de kledingafdeling over, en nam de grote stap een taxi in, onder luid getoeter van het opgehouden verkeer. Voor de deur van het hotel had mijn dood succes bij de enige zwerfster die Londen in die dagen kende en die door mijn tante, die tolk Spaans was, 'Dulcinea' was gedoopt.

Op de kamer maakte ik ruimte in de hangkast door de jurken naar één kant te schuiven en hing mijn marionet, zoals aangeraarden op de bijsluiters, aan de stang. Mijn Piccola raakte ruim de grond, zodat hij ontspannen door de knoken ging alsof hij hunkend zat te poepen. Als je nu naast hem in de kast kroop en hem voorzichtig een paar slagen gaf, wond hij zichzelf daarna in razend tempo af, waarbij zijn handen en benen in de ronde maai-

den. Zonder dat zijn touwtjes in de war raakten, kwam hij steeds weer in dezelfde poephouding uit, breed grijnzend.

Vrijwel direct vond mijn moeder het bericht naast haar bed: een Portugese naam, een Londens telefoonnummer met een verzoek te bellen. En we kenden niemand in Londen. Het onverwachte joeg mijn moeder altijd angst aan. Bij de gedachte aan de straatkaart van al het mogelijke onheil begon ze te trillen, brak haar stem bij voorbaat en moest ze eerst een sigaret. Tante nam echter resoluut de telefoon. Wie onder Franco in Spanje gewoond heeft, is wel wat gewend. Een kort gesprek. Ik kreeg zelfs amper tijd mijn geraamte van de hanger te plukken. Een taxi was al zo goed als aangehouden voor ze ophing en gediteën, in mijn idee met zijn vieren, raasden we naar een adres in Mayfair, nagestaard door Dulcinea.

Terwijl de pop bij iedere bocht van zijn klapstoel gleeed, zat tante kaarsrecht te vertellen dat die Teixeira de Mattos geen Portugees was, maar de Nederlandse consul-generaal. Niemand aan de andere kant van de lijn had haar kunnen zeggen wat hij moest en de man zelf was op zijn club. Ze zei het zo dat niemand kon twifelen aan de ongepastheid van zulk frivol gedrag op het moment dat zich een Nederlandse onderdaan in staat van opwinning bevond. Maar onze consul was niet in de eerste club, waar we niet verder toe doordrongen dan de palm in de vestibule, en niet in de tweede, die in Bloomsbury lag, wat de spanning in de taxi tot een hoogtepunt deed stijgen. Zijn derde en laatste herensociëteit, de man moest volgens tante vrije tijd te veel hebben en iedereen wist wat daar van kwam, lag op Piccadilly. Ik liet mijn magere vriend het marmer op wandelen en opende de deur voor hem met een voet.

De rust in de bruin houten hoge hal met zijn leren fauteuils en boekenkasten vol groen en goud op snee was zo zwaar als stilte wordt wanneer ze decennia ononderbroken is gebleven. De *doorman* trok wit weg omdat hij wist dat twee vrouwen en een kind de rust van een eeuw in vijf minuten naar God zouden helpen. De

footman trachtte tevergeefs. De butler maande verontwaardigd, maar niemand stopte tante als ze meende in haar recht te staan en voor het eerst sinds de oprichting betrad een vrouw de bibliotheek van The Regency Club for Gentlemen. En nog een. Met een sigaret! En tot overmaat van ramp een kind, dat een skelet over het parket sleepte.

De innane van hun bolwerk kwam voor de leden als een volslagen verrassing. Onderuitgezakt, gebogen over de leestafel of zo ver mogelijk achteruitschuivend in wat mij een soort leren strandstoelen leken, zagen ze met lede ogen het einde van een tijdperk binnenstormen. Teixeira de Mattos, zo werd ons verzekerd, was niet aanwezig en of we dus weer wilden gaan, maar tante rustte niet voor ze achter elke *Financial Times* gekeken had. Uiteindelijk nam ze een besluit, zoog haar wangen naar binnen, greep strijdvuldig een stoel, sommeerde ons met een handgebaar ook te gaan zitten en weigerde te vertrekken zonder de consul waar zij als Nederlands staatsburger recht op had. Er volgde een periode van gespannen wachten, van gewapende vrede. Af en toe maakte een heer een onttrekkende beweging met een samengeknepen blik die hij volgens tante had overgehouden aan de zandstormen bij El-Alamein of terugzwiepende lansen tijdens de tiggerjacht in India.

Ik kroop diep in een van de overklapte leunstoelen, meer dan een beetje overweldigd door de formidabele strijders die er dus achter de rimpels en de horlogekettingen schuil bleken te gaan. We wachtten. Drukte soeks en volle Turkse baden op de oriëntaalse wandschilderingen kwamen tot leven bij het idee dat de stijve mannen, die nu zo afkeurend naar me gluurden, ze ooit hadden bezocht, er het fruit betastten en de lachende vrouwenbillen. Palmen, sluiers, een olifant en blauwe minaretten. Nauwe witte strengen met wapperende was. De wanden van deze herentempel vormden hun geheime reisjournaal. Ze kwamen er elke dag in lezen.

En daarvan hadden wij het sloffe geforceerd. Na ruim een uur bracht een oude butler, met verdrietige berusting, de geëiste te-

lefoon. Tante draaide, kreeg haar consul aan de lijn, hing op, keek ons aan en zei alleen maar: 'Het is Bert!'

Meer verlangden onze zenuwen niet om hun gang te mogen gaan. Ik had geen idee waar of wat mijn vader dan wel was, maar de gedragen woorden deden mij en mijn moeder uitbarsten in onstuitbare uithalen. Terwijl om ons heen nu zelfs de doofste leden zich terugtrokken naar geheimere vertrekken, waarvan ze alleen maar konden hopen dat de nieuwe orde erbuiten zou blijven, zaten mijn moeder en ik te huilen om niet meer dan drie woorden, terwijl tante riep dat het een schande was dat ons een glas water, dat wondermiddel tegen hysterie, hardnekkig werd geweigerd.

Onze Ruimte Odyssee had vooral lang geduurd. Als je dacht dat het met een grote knal dan eindelijk was afgelopen, begon de film eigenlijk pas goed. Mannen in witte pakken zweefden eindeloos door alle denkbare kleuren. Zoiets. Ik stootte papa aan, maar hij was niet thuis. Na afloop kreeg ik ijs. De grote man genoot zelf het meest van onze middag. Het benaderde zijn idee van hoe een vader met zijn zoontje samen is. Hij had iets kinderlijks, dat wist ik zelfs toen al. Ik zei dat ik aan die hele film niks vond en dat er te veel prik in mijn sorbet zat, maar hij bleef stralen. Het kon zijn moment van geluk niet verstoren. Volgens hem gaf de film een moderne kijk op Magonia. Daarmee had hij me. Dat land was tussen hem en mij een begrip. Misschien wel het enige.

Terug in het hotel kroop ik onmiddellijk de kast in om draden te ontwarren die in de chaos verstrikt waren geraakt. Dat viel verdomd niet mee. Een ellepijp was rond de knuibeenderen gewikkeld en de vingervoortjes vielen niet op hun plaats omdat het zwarte stuurraad om de wervelkolom geknoot zat. Ook zakte het hoofd steeds schuin op het sleutelbeen. En dat terwijl ik voor mijn geranthe net een nieuwe dans bedacht had met veel tromgeroffel en een glanzovolle opkomst van iedere ledemaat afzonderlijk.

Londen heeft me leren dromen. In de jaren dat zijn straten nog zwart waren en je op een stralende dag ineens een muurdikke mist kon binnenlopen, toonden zijn theaters mij een alternatieve waarheid onder het straatniveau, achter hun vertige façades. Een paar treden onder het plaveisel bleek pluche te liggen. En binnen zo'n veilige rode doos was het mogelijk te zeggen wat je dacht, niet lelijk en gewelddadig zoals thuis of hard en wreed als op school, maar in beelden, goed gekozen woorden als in een gedicht, op muziek, met een paar danspassen.

Mijn hoofd raakte er vol van. Thuisgekomen herlas ik de teksten, draaide ik de platen, studeerde de liedjes in en sloot me op in de films. Ik ging stiekem op de vrijkaarten van mijn vader, die toch steeds minder vaak in straat was nog zijn recensies te schrijven, naar de schouwburg. Maar nooit had een voorstelling de betovering van de West End. Dat leerde me, elk jaar iets beter, een nevenleven kennen waar je verdriet en hoop gewoon kon uitschreeuwen, een tweede werkelijkheid, waarin het mogelijk was de wereld, die voor mij in die tijd voornamelijk uit tranen en angst bestond, te laten dansen.

Ik probeerde uit alle macht te geloven dat ook op school, die levende hel, ook thuis, ook in mijn leven vandaag of morgen het afgesproken teken zou klinken, waarop figuren en hoofdrolspelers zich als één man naar me zouden toekeren om dansend en zingend of in een goed opgebouwde monoloog hun werkelijke gevoelens te laten zien. Want als je dat maar eenmaal gelooft, is de rest van het leven alleen nog een strooptocht naar de decors, de situaties en de types die rond het verhaal passen dat je voor jezelf hebt bedacht.

Tot ik op reis kon gaan om zelf olifanten, billen en blauwe minaretten voor mijn achterdoek bijeen te zoeken, verving ik alvast de dagelijkse realiteit waar ik maar kon.

Een voorbeeld: kwam ik uit school en stapte ik niet uit op de Parklaan, maar reed ik mee tot het station, dan duurde de weg naar huis precies één hele *Sound of Music*-scène lang. Elke dag stapte ik dus als laatste uit en nam de voor mij volstrekt onbe-

kende omgeving in mij op, aarzeland met dezelfde blik waarmee Julie Andrews het buitenhuis van de Von Trapps belijkt: 'It could be so exciting to be out in the world, to be free.' Mijn schooltas greep ik beet als mijn laatste herinnering aan het Salzburger klooster en op het crescendo van Julies torchsong sloeg ik de Kruisweg op. Het moeilijkste deel om uit te voeren zonder opgepat en weggeloten te worden waren wel de terugwijkende danspassen bij de eerste aanblik van de kapitale villa. Ik maakte ze wel, die passen, maar wendde onderwijl voor in een winkelruit te kijken. Een paar stappen terug, twee naar voren, changez! en met de rechervoet gestrekt weer verder. Viteindelijk gooide ik, net als Julie, de deur van onze bovenwoning open op de langste noot: ... 'I'll make them see, I have confidence in meeeeee!' en stormde de trap op in de volle overtuiging dat een non een door God gegeven opdracht niet mag weigeren, hoe gruwelijk die familie Von Trapp ook mocht blijken te zijn.

'Arme Arthur!' Teixeira de Matos was een grote, gemoedelijke beer die een op dat moment voor mij nog onbegrijpelijk mededogen in zijn woorden legde. Meer zei hij niet: 'Arme Arthur!' En dat stelde me gerust omtrent de ernst van de zaak. Want hoewel ik wel voelde dat mijn vader dood moest zijn, wist ik nog altijd niet meer dan die drie woorden. Het is Bert. Mijn al te spontane huilbui, die pas uitsijpelde in de taxi, had het onmogelijk gemaakt terug te krabbelen en alsnog te vragen 'waarom huilen we nu eigenlijk precies?' Wat een afgang zou het zijn al die tranen toch om iets onbenulligs te hebben gestort. Tante alsnog de ware toedracht vragen scheen een onmogelijkheid, ten eerste omdat het iedereen weer aan het janken zou maken, ten tweede omdat het mijn richtingloze tranen huichelachtig zou hebben doen lijken. Ontmaskerd als een meehuiler met de meute. 'Arme Arthur!' was wel evenjes genoeg. Ik zou alles vast gauw genoeg verneemen en vage rampspoed is het veiligst. Veel deed het er in die dagen ook niet toe, het ene verdriet of het andere. De consul legde één hand op mijn hoofd en de ander op mijn moeders schouder.

‘Was uw man altijd al neerslachtig?’

Ik trok me terug in de kast, schoof de deur op een kier en liet mijn geraamte pirouettes dansen, in het spotlight dat naar binnen viel.

Mijn kinderlijke vermoeden omtrent het bestaan van die uitbundigere tussenwereld, waarin voorzwoegende mensen, soms zelfs hele straten tegelijk, ineens hun last allegden, zich naar het ritme schikten en muziek werden, was twee jaar eerder gestaafd met harde, onomstotelijke bewijzen. Dat jaar brachten mijn moeder en ik mijn vader naar een kliniek in Wassenaar, geheel in de veronderstelling dat hij weer een slaapkur zou krijgen of een nieuwe therapie tegen de oorsuizing en de onvoorspelbare agressie, gevolgd door de voorspelbare, alles verterende spijt. Maar die keer stopte de lift voor ijzeren tralies en moest ik hem achter slot en grendel tussen de dollen laten, wat pijn deed, maar heilzaam was voor de rust in huis.

Een aantal zondagen later, toen de wekelijks reis naar de waanzin al vertrouwd was, nam hij me op een keer apart en zei: ‘Als je zo meteen een harmonieorkest hoort, moet je niet denken dat het feest is, dat’s gewoon niks bijzonders.’ Maar ja, wat was ik, tien, dus als je dan van hoempapa hoort en zo uitbundig...! Ik stormde de gang van het gekkenhuis op, zo uitgelaten dat de vrouw van kamer 13, die daar stevast elke dag op een stoeltje voor haar deur hartverscheurend zat te huilen, zelfs even stil bleef. Ik huppelde, zonder de hel nog te zien, op de maat van de fanfare tot ineens *hij* de hoek om kwam, mijn levende bewijs. Het was een jonge man, blond, knap en intens, intens gelukkig. Hij was een orkest. Zijn borst was zijn bongo, zijn linkermondhoek een trompet, zijn rechter de trombone. Op elke inademing werd hij een contrabas en uitademend een snarensectie. Stevige banden meerstemmig, vingers, voeten, alles vloede samen tot één virtuoos en rijk georkestreerd geheel. In opperste concentratie verdween de wereld om hem heen en lakte het hem op te gaan in zijn kunst, die hem in een ander leven wereldroem

had kunnen brengen. Zo dun, liet hij zien, kon de scheiding met het nevenleven zijn. Die jonge faun had eenvoudigweg een knop omgezet om de dagelijksheid buiten te sluiten. Hij had dat gedaan, maar ook de vrouw van kamer 13. Ik stelde me voor dat ze allebei ‘inzoomden’ op een minuscule wereld binnen in zichzelf, die naarmate je hem beter bekeek een hele krioelende kosmos op zich bleek te bevatten, zoals het op het eerste gezicht levenloze eendekroos, wanneer je het op school door de microscoop bekeek. Hij had iets fabelachtigs ontdekt. Zij niet. Die middag viel er een last van me af en ging ik naar huis overtuigd dat ik alleen maar beter moest leren kijken om de beentjes van de wereld van de vloer te krijgen, om de decors van mijn verhalen binnen te lopen.

Vliegtuig! Ik liet mijn geraamte in elkaar zakken en op het gevaar af van verknoping liet ik het voor dood liggen. Hier was haast geboden. Tot nog toe had ik alles van belang wel opgevangen door de kler van mijn coulissee: ‘Na dagen pas gevonden’, ‘Diverse pogingen mislukt’, ‘Gemeente Reiniging ontsmet’. Ik ging steeds drukker in de weer. Ik had een voorstelling te doen! Weeten ze dan niet dat de show must go on? There’s tenslotte no business like showbusiness en zo. Maar nu het gesprek ten einde kwam – veel meer kon de consul ons ook weer niet vertellen – werd het menens: wat nu? Wilden we wachten tot overmorgen onze boot vertrekken zou, thuis konden we immers toch niets doen, of vannacht nog met de boot mee? Of wilden we liever meteen en moest hij een vliegtuig regelen? Een vliegtuig. Of hij een vliegtuig moest regelen?

‘Jij moet maar heel flink zijn,’ zei de vriendelijke beer toen hij mijn opgewonden opkomsst zag. ‘Jij bent vanaf nu de man in huis.’

Wie weet wilde ik ook echt niets liever dan meteen uit Londen weg, maar waarschuijnlijk zette ik mijn zenuw/haast flink aan uit ander belang. Geen moment stond ik er bij stil dat ik zo’n eerste vliegreis helemaal niet meer nodig had om straks toch met een

spectaculair reisavontuur op school te komen. Ik liet me gaan. Het werd vliegen.

De eerste keer dat mijn vader mij op Magonia wees, waren we wezen vliegeren op de uiterwaarden bij Culenborg. Noch het vlakke land langs de Lek, noch enige vorm van beweging hebben mij ooit kunnen boeien, dus eindigden we in het gras, turend naar de lucht. Er dreven grote weelderige wolken langs. 'Je weet toch dat daar mensen varen?' begon hij, 'ridders, hele schepen vol. In de Middeleeuwen daalden ze nog wel eens af om pruimen te stelen of gran. Maar ze kunnen niet aarden. En dan kun je maar beter boven blijven...'

De jurken kostten meer tijd om in te pakken dan mijn kofferij, dus ik hing ondertussen wat uit het ramm, skelet en al. Het werd onheilspellend beschenen door de roodgloeiende Coca-Cola reclame van Piccadilly Circus.

Die lichtjes waren ook mijn allereerste blik op Londen toen ik, negen, aan mijn vaders hand uit de metro kwam. Het waren de hoogtij-jaren van Carnaby Street, Beatles en zwevende Gurru's op Speaker's Corner. Londen stond geschilderd in psychedelische kleuren. Er was tover in de lucht. Alles aan die stad was anders dan thuis, vrolijker, waanzinniger. Hier was troost. Hier was het mogelijk over straat te gaan zonder wakker te hoeven worden. Zelfs 's nachts als je niet kon slapen, kon je het Circus oplopen, de naam alleen al, en naar de reclames turen tot het draaide voor je ogen. En daar, rond de fontein, onder een geweldig helder wezen, zaten mensen die, zonder op of om te kijken, zonder schaamte met elkaar in zingen uitbarsten, vreeën en dansen. Ik wilde wel voor altijd bij ze blijven.

'Dat, zei mijn vader vies, 'zijn nou nozems!'

Datzelfde jaar begonnen zijn aanvallen al uit de hand te lopen, ook op straat. En in mijn hoofd markeerde ik de plategrond met rode punaises, zoals hij en ik die, al spelend, hadden gevonden in het pas verlaten gebouw van Old Scotland Yard aan Whitehall.

Scenes of crime:

1. verlaten portiek van een kledingzaak in Bond Street, zondagmiddag: fysiek geweld;

2. hoek Marble Arch/Oxford Street: heftige ruzie, passanten grijpen in;

3. Harrod's 2e verdieping: woordenwisseling, blauwe plek. En zo verder.

Als het moet kan ik nog vandaag een wandeling uitzetten langs de plaatsen van mijn schamte. Maar 's avonds gingen we naar *Peter Pan*, een halfslachtig kind, dat weigerde volwassen te worden en zingend door de lucht vloog en mij met tranen in zijn ogen smeekte toch vooral in elfjes te geloven.

Geloof in elfjes is een absolute voorwaarde om te mogen vliegen.

Teixeira de Matros droeg onze koffers, hield Dulcinea op een afstand en bracht ons weg. Dankzij hem of door het medelijden dat we bij de balie medewerkers wekten, kregen we op Heathrow de 'star treatment' bij check-in en douane. Mijn reisverhaal werd beter en beter. De sensatie van het opstijgen, dat mijn tante en moeder alleen maar extra zenuwen bezorgde, vervulde mij met een algeheel geluksgevoel. Alles dat je van belang achtte of het nu geweest was of nog moest komen, je hele leven, je veiligheid, je eigen lot wordt je geheel uit handen genomen. Er is niets meer te doen. Zo moet het zijn, leek me, om dood te gaan: even bang zijn en dan alles wat je vasthield overgeven.

Boven de wolken zocht ik tegen beter weten in naar een glimp, zo niet van mijn vader, dan wel van het oude land waarover hij vertelde. In Magonia, die middenwereld boven ons hoofd, voeren, moet je weten, luchtschepen en reed koning Arthur door de hemel. In de riddertijd was het maar wat vaak gebeurd dat je een ankerketting uit de wolken zag komen, waarvan zo'n luchtvaarder zich neerliet. Maar het lukte die volkenschippers nooit iets van onze levenslaag te proeven. Strevast kwamen ze in ademenood en stikten voor hun voeten de grond raakten. Deze wereld en een andere moeten nu eenmaal gescheiden blijven. Je mag er

een glimp van opvangen, van Magonia, van Never-Newerland of van Fanfarestein, maar als je erheen wilt, moet je dat bekopen.

Van Magonia geen spoor. De tijd voor verhaaltjes was voorbij. Van nu af moest ik mijn eigen landen bedenken.

Ook mijn vader had in zijn wanhoop een vliegticket gekocht, ook zijn eerste, naar Londen. Uiteindelijk nam hij die andere reis. Pas weken later lukte het ons zijn afscheidsbrief uit handen van de recherche te peuten. Behalve omstandige aanwijzingen hoe zijn ongebruikte ticket het voordeligst in te wisselen schreef hij een nauwgezet verslag van een dagenlange doodsrit: pillen, mistlukt, polsen niet diep genoeg open, spijt me zo voor jullie, meer drank, nieuwe pillen, toch weer wakker geworden, houd van me, wonden dan maar open kerven, in bad, bloed een beetje opweilen, steeds iets stuffer, linkerpol, rechterpol, toch nog maar eens met een scherper mes probe... Hij eindigde midden in een woord, als een pruilend kind dat ineens boos zijn mond houdt.

Ik wist het boven het Kanaal al zeker. Hij koos de enige juiste weg en maakte, en maar net op tijd, plaats voor mij. Een plek met nog precies genoeg ruimte om mijn gezond verstand in te bewaren. Julie Andrews kon daar niet meer bij. En Pierlala al evenmin. Ik liet de pop tijdens de vlucht rustig in de plastic tas van Hamley's Warenhuis voor Kinderen. Ik wist dat ik er nooit meer mee zou spelen. Ik werd die zomer tenslotte twaalf.

Amsterdam, de dag van mijn terugkeer

Ik stop met heimwee. In plaats daarvan bewaar ik wat herinneringen. Kleine dingen; een los woord, een blik, een geur, het rocht in de lucht. Dat zijn indrukken om vast te houden. Het zal geen heimwee zijn, alleen maar verlangen. Dat is draaglijk. Heimwee hoopt nog op een samenspel van al die zaken: naar de manier van leven waar zulke damp van afloeg, beschreven in die woorden, gezien door dat oog. Heimwee hangt aan een hele cultuur. Naar hoeveel culturen kan een mens heimwee hebben? Ik stop ermee.

Eerst dit. Wat iedereen ook zegt, ik heb wel degelijk wortels hier. In de overleving zijn de feiten misschien vertroebeld, maar er is mijn naam, Fandewaele, een medaille aan een verschooten zijden lint en natuurlijk waren er de ogen van mijn opa. Die is er zo mee gepest, met die harde, blauwe blik, dat hij op zijn twintigste een zonnebril heeft opgezet die vrijwel niemand hem ooit meer af heeft zien nemen. Volgens mijn grootmoeder droeg hij dat ding ook in bed, zelfs tijdens de liefde, en was mijn vader, die voor hen echt een mond te veel was, niet een doorsnee ongelukje, maar zuiver een gevolg van slecht zicht in de nacht.

Mijn voororgeslacht. Ik vind het geen geschiedenis om trots op te zijn, maar nu doet het ter zake. Jij bent toen je bij ons in Elmina was toch in het Nederlandse fort geweest? De meeste Hollandse toeristen werpen een blik op de binnenplaats en het oude hekwerk met de W van Willem I, maar doen geen moeite af te dalen naar het slavendepot. Het is ook een plek zonder charme. In de mannenkelders is geen ander luchtgat dan de spleet in de muur, waardoor ze werden in- en uitgeladen, maar hoog boven

Laatste vertrek

Ik heb een jongen gekend die een orkest was. Hij dirigeerde zichzelf. Voor hij begon, tikte hij met zijn wijsvinger een paar maal op tafel om zijn eigen aandacht te vangen. Vervolgens sloot hij zijn ogen voor een ogenblik van concentratie en al brommend, zingend, zoemend stemde hij zichzelf. Daarna hief hij zijn armen en liet zijn handen door de lucht zweven. Dat waren spannende momenten omdat je nooit wist of hij werkelijk zou beginnen. Soms zag hij ineens alsnog van het hele concert af, zodat je voor niks had staan wachten, maar als je geluk had, gaf hij met zijn hoofd een opmaat en zette daarna in.

Meestal begon hij met een eenvoudig stuk voor een of twee instrumenten. De lucht die hij door zijn linkermondhoek naar buiten perste werd dan bijvoorbeeld een hobo, terwijl zijn kopstrem als viool meeneuriede. Op deze manier ving hij eerst de aandacht om dan, wanneer zijn toehoorders over de eerste verwondering heen waren, telkens een nieuwe partij toe te voegen. Een fagot uit de andere mondhoek begon een tegemelodie, waarna een tuba, die diep uit zijn longen leek te komen, de harmonie voltooide. Het klikken van zijn tong, het tappen van zijn voeten, het toffelen van zijn vingers ondersteunde het muziekstuk, dat langzaam aanzwol tot het orkest op volle steikte scheen te zijn; maar telkens als je dacht dat het onmogelijk was om uit een menselijk lichaam nog meer geluid te halen, hoorde je toch weer een park of een cimbaal.

Als geen ander wist hij zijn publiek te bespelen, en hij voerde het behendig van de ene verbazing naar de andere. Hij was nauwelijks twintig en virtuoos. In een ander leven had deze jongeman een internationale carrière kunnen hebben. Zoals het was, had hij maar één fan. Ik was twaalf en elke zondagmiddag liep ik

op de maat van de muziek achter hem aan door alle gangen van het gekkenhuis.

Mijn vader recenseerde toneelvoorstellingen. Af en toe nam hij mij mee naar de schouwburg en soms, na afloop, ging hij even naar achter, zoals dat heet, om met de regisseur of de acteurs te praten. Ik benutte die tijd, als ik de kans kreeg, om door het decor te dwalen. Op een keer werd ik betrapt in het Londen van Dickens. Ik voelde er aan een haardvuur toen ik ineens merkte dat de mimespeler Rob van Reyn in de coulissen naar me stond te kijken. Hij kwam op, gaf me een hand, ging aan tafel zitten en vroeg om thee. Terwijl ik aarzelde bedacht hij zelf al een pot en schonk twee kopjes vol die er niet stonden. Hij schoof er een naar mij toe en slurpte zelf van het andere, waaraan hij zich lelijk brandde. Ik nam mijn kopje en blies flink voordat ik dronk, waarna Van Reyn er pas goed plezier in kreeg en mij een aantal theatertrucs toonde die hij in zijn voorstelling had gebruikt. De windmachine, de bliksemplaat, de regenmaker en de projector waarmee sneeuwstormen werden gemaakt. Om mij een plezier te doen, spoot hij koudijs over de toneelvloer zodat lage mislarden naar de orkestbak rolden. Hij sloeg een lange das om mijn nek en zette me de hoge hoed van Ebenezet Scrooge op, die half over mijn ogen zakte.

'Nu loop je over straat en er komt een koets aan.' Van Reyn had een hazenlip en sprak moeilijk. 'Vooruit maar, hij komt aangereden en je zegt dat hij moet stoppen. Je bent moe. Je wilt naar huis.' Hij nam een kop en schotel die de brandwacht onder zijn stoel in de coulissen had laten staan en begon ze zachties en ritmisch tegen elkaar te slaan. Het zaallicht was aan. Een ouvreur liep tussen de stoelen door en bukte af en toe om een papertje op te pakken. Ze keek op. Ik voelde me vreselijk opgelaten. De straat was geschilderd op een doek. De huizen wapperden als je er langsleiep. Daar stond ik dan. Te wachten. Als een gek. Er was nergens een koets te bekennen.

Je moet wel een beetje je best doen. Vergeet die zaal. Vergeet

dat daar iemand loopt. Het toneel is een kamer met drie muren. Je moet zelf de vierde bouwen en doen alsof je thuis bent.'

Ik zag mijn vader door de stalletjes lopen, en twee technici stonden een beetje lacherig te kijken hoe Van Reyn met mij in de weer was.

'Probeer die zaal niet te zien. Sluit die muur. Die mensen bestaan niet. Denk maar gewoon bij jezelf dat daar een rij huizen staat, een park of een bos. Jij gaat op reis. Jij wandelt daartussendoor. Loop maar eens een paar keer met je koffer heen en weer en dan zul je zien, dan komt er ineens een koets aan. Hoor je hem al? Hij liet mij net zolang heen en weer lopen tot ik geen aardewerk meer hoorde kletteren, maar paardenhoeven over straatstenen. De koets kwam. Ik ben ingestapt en weggereden.

Op een dag niet lang daarna namen mijn ouders mij mee met de trein. Mijn vader droeg een koffer. Ik dacht dat we op reis gingen. In Den Haag pakten we de bus naar Wassenaar en stapten uit bij de Zoo. Ik wilde er naar binnen, maar mijn vader sloeg een pad in dat erlangs liep. Het voerde naar een groot wit gebouw, waar we de lift naar boven namen. De eerste drie verdiepingen hadden gewone deuren, die open- en dichtgingen. Wij stopten op de vierde. Daar waren de ruiten van de liftdeur gepantserd. Er zaten tralies voor die alleen konden worden geopend door een verpleger met een sleutel. Blijkbaar kwam dit ook voor mijn ouders als een verrassing. Mijn vader raakte in paniek, en toen mijn moeder hem kalmeerde, begon hij te huilen.

'Stil maar,' zei ik, 'we laten je hier heus niet achter.' Maar aan het eind van de middag deed ik dat wel.

De zondagen daarop maakte ik steeds opnieuw diezelfde reis. Mijn moeder en ik stapten bij de dierenruimte uit en we wandelden naar de Urologiek, waar mijn vader op ons zat te wachten. Hij deelde zijn kamer met meneer Asselbergs, een gediistingeerde oude heer zonder geheugen. Je zag niets vreemds aan hem, alleen had hij geen gedachten. In een driedelig kostuum zat hij met een vlinderdas tussen ons aan tafel, maar dat hinderde niet. Je

kon in zijn bijzijn gewoon zeggen wat je wou, en dat deed ik ook, want het beklifde toch niet. Na een tijdje vond ik zijn aanwezigheid gewoon.

Je kuint aan alles wennen.

De vrouw van kamer derien had een stoel voor haar deur gezet en zat altijd op de gang te huilen. Ze huilde als je kwam. Ze huilde als je wegging. Als je naar de wc liep, huilde ze en als je de deur dichtdeed en je handen tegen je oren hield, hoorde je haar nog. Ze snikte niet, maar jankte als een hond aan één stuk door. Na drie zondagen liep ik haar voorbij alsof ze een radio was die te hard aanstond. De hoge uithalen vormden het decor waarin het nieuwe leven van mijn vader zich afspeelde.

Ondertussen bouwde mijn vader aan zijn eigen wereld. Op arbeidstherapie maakte hij een kasteel voor mij van klei. Om mij een plezier te doen verzon hij dat koning Arthur er op een dag zou wonen en dan zou vechten tegen de volkenvaarders van Magonia. Bij elk afscheid gaf hij mij een nieuwe toren mee of een stuk ophaalbrug, maar ik was te oud om met ridders te spelen.

Als mijn moeder en ik naar de Rijksstraatweg liepen, bleef de grote, onhandige gestalte achter het glas van de vierde verdieping naar ons zwaaien. Zolang hij ons zien kon, hield ik het nieuwe zetstuk in mijn hand, maar bij de halte stopte ik het in mijn jas. Als je op de bus stond te wachten hoorde je in de dieren tuin aan de overkant vogels krijsen en olifanten trompeteren. Ik vroeg wel eens of we daar niet een keer heen konden, maar er was nooit tijd voor.

Op een van die middagen zei mijn vader: 'Als je zo meteen mistiek hoort, moet je niet schrikken. Het is geen fanfare. Het is een nieuwe jongen.'

'Schrikken went nooit,' zei meneer Asselbergs. Het oude heertje zat tussen ons in en opende een blik met kaasbolletjes, die wij geen van allen wilden proeven. Verder verliep ons bezoek als gewoonlijk. Ik ging in het raam wat zitten lezen en vergat de opmerking van mijn vader. Na een uur hoorde ik een hoempapap-orkest dat een militaire mars speelde. Ik sprong op en gooide de

deur open. Daar liep hij. Stralend van geluk. Ik geloof dat zijn intense genot het eerste was wat mij opviel, daarna pas het getoeter en gefuf, de opgebolde wangen en het waanzinnige trillen van zijn strot. Hij was zo vrolijk. Het was aanstekelijk. Die jongen was muziek geworden. De vrouw van kamer derien kon er niet om lachen, maar ik ging erachteraan.

Volgens de doktoren waren de depressies van mijn vader van voorbijgaande aard. Ondertussen probeerden mijn moeder en ik de oorzaak van zijn ziekte een beetje stil te houden, zeker voor zijn werkgevers. Naarmate de weken verstreken werd de afwezigheid van mijn vader en het uitblijven van zijn recensies steeds lastiger te verklaren. Ten slotte werden er op een dag twee vrijkaarten bij ons thuisbezorgd voor de première in Carré van *De min van La Mancha*, een stuk van Dale Wasserman en Joe Darion. Mijn moeder had de enveloppe al klaarliggen waarin we dergelijke verzoeken om recensies terugstuurden naar de kunstredactie van de krant, maar toen ze het begeleidende briefje moest schrijven, waaronder zij in zo'n geval mijn vaders handtekening zette, bleken alle smoezen al gebruikt. De volgende ochtend ging ze er nog eens voor zitten, maar nieuwe uitvluchten wilden ons niet te binnen schieten. Zo bleven de kaarten dag na dag op tafel liggen, terwijl de premièredatum naderde. Toen het zover was trok ze mij een nieuw overhemd aan en een jasje dat ik alleen op het huwelijk van een oom een keer gedragen had. Zelf deed ze een avondjurk aan en koos uit haar kettingen die met de parels.

'Als hij het kan, kan ik het ook!' zei ze, pakte haar fluwelen avondjas uit de kast, knipte hem open en stak er een pen en een notieboekje in.

De *min van La Mancha* bleek half opera half musical te zijn. Het hele stuk speelde zich af binnen één ruimte, een kerker. De schrijver Cervantes wordt er door de Spaanse inquisitie ingegooid. Om zijn manuscript uit handen van zijn medeveroordeelde te redden moet hij hun het belang van zijn *Don Quichot* doen inzien. Met niet meer dan wat oude lappen en hun fantasie brengt

hij in hun eigen ruwe taal zijn held tot leven. Op zijn beurt sluit ook die Quichot, ridder van de droevige figuur, zijn ogen voor de harde werkelijkheid, en hij gaat op reis door een betere wereld die alleen in zijn fantasie bestaat. Uiteindelijk slaagt Cervantes erin zijn medegevangenen te overtuigen. Aangestoken door de idealen van de oude zot hervinden zij gaandeweg enige hoop. Aan het slot van het stuk wordt de schrijver door soldaten weg gehaald om voor de inquisitie te worden geleid. De toekomst ziet er somber uit, maar een mens kan altijd nog in zijn dromen vluchten.

Naast me maakte mijn moeder de hele tijd aantekeningen voor haar eerste recensie, maar het gekrabbel stoorde me niet. Midden in een monoloog raakte Guus Hermus zijn tekst kwijt, wierp zijn lans op de grond, liep van het toneel af en durfde pas vijf minuten later onder groot applaus weer terug te komen. Zelfs dat was niet genoeg om mij uit de betovering te halen. Er gebeurden dingen die ik nauwelijks begreep en toch leken ze over mij te gaan. Deze voorstelling had voor mij op geen beter moment kunnen komen. Het was alsof alles op zijn plek viel. De mensen zongen zich door hun verrottenis heen. Ze stegen erbovenuit en een paar maten lang hadden ze hoop.

Het orkest heette Tobias. Zolang hij speelde, leek hij niet te merken dat er iemand achter hem aan liep, maar als het me lang genoeg geduurd had en ik rechtsomkeert maakte, draaide hij zich om en bleef kijken tot ik de deur van mijn vaders kamer binnenging. Op een middag werd ik aangeklampt door een vrouw die zijn oma bleek te zijn. Ze zei dat ze blij was dat haar kleinzoon een vriendje had gemaakt en vroeg of ik Bossche bollen lustte. We dronken thee op Tobias' kamer, hoewel hij die deelde met de overspannen vader van een enorm huisgezin, dat op volle kracht present was. Kinderen sprongen op het bed en kropen onder tafel. Te midden van die chaos zei Tobias nauwelijks een woord, maar toen ze waren opgestapt, verzuchtte hij bloedserius: 'Christus, wat een gekkenhuis!' Zijn grootmoeder deed met

een stalen gezicht alsof ze niets had gehoord, waar ik des te harder om moest lachen.

Toen mijn moeder en ik de week daarop boven kwamen, liep het orkest op de gang. Terwijl de tralies van de liftdieuren voor ons werden geopend viel Tobias stil, en toen we eruit stapten stak hij zijn hand op en speelde de herkenningmelodie van het Eurovisiesongfestival.

Naast zijn bed had Tobias een draagbare grammofoon staan. Het ding had geen boxen, maar een ingebouwde luidspreker, waardoor het apparaat op zijn eigen trilling meebewoog. Het was gemaakt van plastic maar het klonk naar blik. Ik bracht de plaat once van *De man van La Mancha*, waar ik zo vol van was, en draaide hem. Tobias luisterde beleefd naar de ouverture en de zangnummers, maar ie kon zien dat hij zat te broeden op een manier om een van zijn eigen platen op te zetten zonder mij te kwetsen. Ze lagen onder zijn bed. Uiteindelijk pakte hij ze, nam ze op schoot en deed alsof hij heel aandachtig met zijn trui vette vingers van de glimmende hoezen afwreef. Zo poepte hij minstens vijftienvingtig militaire drumbands op. Ik probeerde hem het verhaal uit te leggen, maar het idee dat acteurs op toneel iemand anders worden, viel al moeilijk, en dat ze dan als gevangenen binnen de kerker ook nog weer eens het Spaanse platteland verbeeldden, kon ik hem niet aan zijn verstand brengen. Van de tweede kant van de plaat heb ik maar gezegd dat het een concert was. Concerten kende hij tenminste. Daar nam zijn oma hem wel eens mee naartoe.

Zodra Quichot de pijp uit was, maakte Tobias zich op om zelf te gaan spelen. Op zulke momenten vond er een opmerkelijke verandering in hem plaats. Normaal zat hij er een beetje slungelig bij met op zijn gezicht een vriendelijke glimlach, een masker van onschuld dat weinig liet zien en iedereen te vriend probeerde te houden. Als hij muziek ging maken, stond hij soms wel een paar minuten in de kamer om zich op te laden. Je zag het gebeuren. Het was alsof iemand een knop had omgezet die hem

van binnenuit deed oplichten. Er brak een tinteling door zijn ogen heen. Zijn hoofd stond trotser op zijn schouders. Je hoorde nog niets, maar je voelde dat er vanuit de verte iets groots kwam aangedender. Hoewel je hem eigenlijk al zag genieten, hield hij het binnen tot het niet méér ging en de trompetten door zijn lippen heen braken en de trommels op zijn borstkas roffelden.

Als hij geen zin had om door de gang te lopen of wanneer het hem op drukke dagen werd verboden, gingen we naar de recreatieruimte, waar een soort verhoging was die op een podium leek, of naar de badruimtes, die een mooie galn gaven. Ik ging dan als publiek in de zaal op de plastic knipstoeltjes zitten luisteren of in leermakerszit op de stenen wasbakken, maar Tobias keurde me geen blik waardig. Hij ging rustig met zijn rug naar me toe staan. Als hij speelde bestond hij alleen.

Op school hadden we bij biologische watermonsters genomen uit een van de vennetjes in de duinen. Als je een paar druppels van dat troebele water onder een microscoop legde, ontdekte je een hele krioelende wereld die je met het blote oog niet kon waarnemen. Als je er een sterkere lens voor draaide en inzoomde op één deeltje van die massa, zag je dat daarin opnieuw een heel organisme leefde. En zo ging het door. Telkens bleek je verder door te kunnen dringen in een wereld waarvan je zojuist nog helemaal geen vermoeden had. Ik geloofde dat Tobias op de momenten dat hij speelde op zo'n wereld had ingezoomd en lol had om dingen die ik helemaal niet zien kon. Hij was ontsnapt aan zijn gevangenis. De vrouw van kamer dertien had dezelfde geprobeerd, maar zij had iets heel anders in de modder aangetroffen. Het sluiten van de vierde wand mocht dan niet zonder gevaar zijn, mij leek het zo gek nog niet. De minnespeler verdiende zijn brood met zulke dromen.

Tobias stond voor me in een van de douches te galmen. Hij maakte marspassen op de plaats. Nooit meer heb ik iemand zo intens gelukkig gezien.

Op een vrijdagmiddag in januari werd er bij ons aangebeld. Ik deed open. Voor de deur stond mijn vader. Ik schrok van hem. Hij was in geen twee maanden thuis geweest en kwam nu on-aangekondigd een heel weekend. Om de verrassing compleet te maken droeg hij onder zijn arm de wallen en de fundamenteen waarop de losse delen van het kasteel zouden moeten rusten.

Het was een fors terrein met een slotgracht en twee havens, een voor zee en een voor luchtschepen. Hij overhandigde het glunderend. Je kon wel zien dat hij er veel werk aan had gehad en alleen had doorgezet om mijn reactie op dit moment te kunnen zien. Ik pakte het ding aan, maar kon onderzussen aan niets anders denken dan het feit dat de rust die na mijn vaders opname in ons huis was teruggekeerd, nu plotseling weer voorbij zou zijn. Hij zag dat wel. Hij wist precies wat ik dacht. De glimlach die er door een legertherapeuten met veel moeite op was geplakt, viel van zijn gezicht. Meteen op de drempel had ik zijn oude woede alweer te voorschijn gebracht. Hij stormde mijn kamer binnen om het kasteel te installeren zoals hij het in zijn fantasie voor zich had gezien. Maar de losse delen stonden niet keurig opgesteld. Ze lagen niet eens slordig in een hoek. Uiteindelijk vond hij ze onder in een kast naast de *Donald Ducks* tussen de andere dingen die ik te kinderrachtig vond om mee te spelen. Ik was een stuk groter geworden dan hij dacht, misschien juist door mijn werkelijke reises naar hem in Wassenaar. Hij kon het niet verkroppen. Diezelfde avond nog reisde hij terug naar de kliniek. Anderhalf uur thuis hadden weken therapie reneegeedaan. Voor hij ging wierp hij in blinde woede de torens en de muren door mijn kamer. Mijn fantasie bleek niet de zijne. De brokken klei die ervan overbleven vertrapte hij onder zijn hielen.

Vijftien jaar later, in 1983, werd *De man van La Mancha* opnieuw opgevoerd, nu door de studio van de Nederlandse Opera Stichting. Die keer zat ik zelf avond na avond in de kerker van de inquisitie. Ik nam Cervantes zijn manuscript af, verkrachte Aldonza en maalde als windmolens mijn armen door de lucht. Buiten de

ensembles had ik amper acht maten te zingen, maar dan wel samen met Charlotte Margiono, op dat moment nog in opleiding, maar toen al een zangeres die zich zo inleefde dat ze zichzelf leek te vergeten. Wij waren de volle avond op toneel. Ditmaal zag ik wat mij als kind ontgaan was: de manier waarop het stuk zijn krachtige pleidooi voor de fantasie maakt.

Binnen de wanden van het lege toneel suggereren acteurs het leven in een zeventiende-eeuwse kerker. In die kerker brengt Cervantes de dolende ridder tot leven die alleen in het hoofd van de schrijver bestaat en op zijn beurt zelf de wereld om zich heen niet ziet zoals die is, maar zoals hij hem kent uit de romans. Telkens opnieuw lukt het de fantasie om uit een gesloten ruimte, kerker of hersenpan naar een nieuwe werkelijkheid te ontsnappen. Quichot gelooft in idealen. Cervantes gelooft in Quichot. De gevangenen geloven Cervantes. De gevangenen zijn maar acteurs. Zij worden gelooft door het publiek. Er is een wereld in een wereld in een wereld in een wereld, en het bestaan is de overwinning van de fantasie op de werkelijkheid. Er bestaat dus een uitweg. Alles wat men hoeft te doen is de werkelijkheid negeren, de toeschouwers niet zien, de vierde wand sluiten.

Tijdens deze serie voorstellingen lukte mij dat voor het eerst en voor het laatst. Ik liet mijzelf verdwijnen en geloofde in een ander. In de finale, wanneer Cervantes door de soldaten uit de kerker wordt gehaald om te worden berecht, hadden Margiono en ik ons laatste onderonsje. De tranen stroomden over onze wangen. Elke avond opnieuw. Het lukte ons een paar uur in ons eigen verhaal te leven. Het verschil was alleen dat zij de techniek bezat om tijdens het huilen door te blijven zingen. Ik niet. Dat hinderde niet. Ik had gevonden wat ik zocht. Het werd tijd om verder te kijken. Direct na de laatste voorstelling heb ik mijn koffers gepakt.

Na de noodlottige bestorming van het kasteel bleef ik een aantal zondagen thuis. Het duurde een tijd voor we alle brokstukken uit het tapijt hadden. Intussen sloeg het weer om. De winter leek

voorgoed voorbij en begin maart was ik zover dat ik wel weer een keerje met mijn moeder mee wilde. Ik miste de muziek.

De visite bij mijn vader verliep stroef. Ik was gespannen. Er werd veel gezwegen, behalve door de vrouw van kamer dertien. Ze werkte op mijn zenuwen. Ik hield mijn ogen zo veel mogelijk op de slobkousen van de oude Asselbergs. Die deden hem in mijn ogen op Dagobert Duck lijken, wat ons samenzijn een beetje relativeerde. Ondertussen zat ik met gespitste oren te wachten op Tobias. Uiteindelijk hield ik het niet meer, en ik liep met een smoos de gang op. Hij was niet op zijn kamer. Zijn koffer was verdwenen en zijn bed was afgehaald. Een van de verpleegsters kwam binnen en zag me staan. Ze aarzelde even en deed toen enorm haar best mijn aandacht af te leiden, maar ik had het al begrepen. Tobias was eindelijk op tournee.

Elke week, wanneer we op weg naar de bushalte het pad af wandelden en ons omdraiden om naar de bovenste verdieping te zwaaien, had ik mijn moeder gevraagd of we niet even de Zoo konden binnenlopen. Deze keer mocht het, misschien vanwege het mooie weer of omdat mijn moeder al wist dat ons nog maar een of twee bezoeken restten voor mijn vader genezen zou worden verklaard. Misschien wilde ze mijn gedachten afleiden van Tobias. In elk geval kreeg ik rania en een suikerspin en ik mocht overal op en in, zolang het maar niet het apenhuis was. Mijn moeder verbodde het niet, maar ze deed zo haar best mij weg te houden, dat ik per se met eigen ogen wilde zien wat ik er niet mocht bekijken. Na een omweg langs de leeuwen, de roofvogels en de nijlparden wist ik het zo te draaien dat we uitkwamen bij het winterverblijf van de primaten. De ruiten van het glazen bouwwerk waren beslagen. Er waren zware dubbele deuren om de hitte binnen te houden. Het was er benauwd en vochtig en het stonk er, maar ik vond dat niet erg. Integendeel, het had iets aangenaams. De mandrils krijsten. Een eenzame gorilla hing de bezoekers uitgeblust aan te staren. Die moesten daar onbedaarlijk om lachen. Naast hem was een wat grotere kooi met een dikke, dode tak erin. Daaraan schommelde een oude rubberband, waar

geen van de drie gevangen beesten gebruik van maakte. Ze waren niet zo groot en nogal stoffig. Hun huid vertoonde kale plekken. Misschien was het de manier waarop ze aan het gaas rukten, de drift waarmee ze op en neer sprongen, misschien was het alleen iets wat mijn moeder zei, in elk geval herkende ik ze meteen. Dit waren de apen van Robert van Gulik. Dit waren de zelfde vriendjes waarmee hij mij op zijn zolder in Den Haag had laten spelen.

'Apes zijn nu eenmaal geen huisdieren,' zei mijn moeder vrolijk. 'Na verloop van tijd worden ze vals.' Ik begreep dat wel. Van Gulik had zijn lievelingen naar de Wassenarse Zoo gebracht en was naar Tokio vertrokken.

Benjamin's balans

Gisterochtend heb ik alles op alles gezet. Terwijl de gouverneur op de binnenplaats het dagelijks appèl hield, ben ik langs de wacht geglipt. Ik was nooit eerder in de kelders van het fort geweest. Er zijn lange gangen. De stenen zijn zo dik dat de hitte van Afrika er niet in doordringt. Toch zijn de muren vochtig van het zweet doordat de mensen dicht op elkaar gepakt zitten. Uit de opslagruimtes komt geroezemoes. Soms lijkt het wat op zingen, maar dat zal het wel niet zijn. Voor de vrouwenkerker stond een sergeant. Ik zei dat ik Amma kwam halen. Hij wist dat het meisje elke dag een paar uur uit de ketens werd gehaald om met mij te kunnen oefenen, maar hij kon nauwelijks geloven dat ze onder begeleiding van alleen een jongen van veertien het fort uit mocht. Daar had hij gelijk in, het mag ook niet. Ik voelde mijn hart in mijn keel kloppen, maar ik kon niet meer terug.

Als je halverwege het slappe koord staat, tien meter boven de piste, en je wordt ineens verschrikkelijk bang, kun je maar twee dingen doen: vooruit of achteruit. Je kunt je ogen wel dichtdoen of om je moeder roepen, maar er is geen ontkomen aan: je hangt in de lucht. Op zo'n moment, als het eropaan komt, moet je blufen, zo stoer doen dat je er zelf in gaat geloven. Mensen bewonderen koorddansers om hun koelbloedigheid en denken dat wij in balans blijven dankzij de evenwichtsstok of onze uitgestrekte armen. Dat is niet zo. Het zit binnenin. Je evenwicht bewaren is niet meer dan geloven in jezelf.

Dat evenwicht zocht ik gisterochtend toen ik tegenover die sergeant stond. Ik gooide mijn hoofd in mijn nek, glimlachte stoer en zette de stem op die ik normaal gebruik om een volle tent tijdens de zondagmatinee toe te spreken. Hij keek me aan alsof ik gek was, maar verdween daarna wel in een van de cellen.

Al die tijd hoorde je het gerinkel van de enkelkettingen waarmee iedereen is vastgemaakt aan grote ijzeren ringen in de grond.

Toen hij mij Amma uiteindelijk meegaf, hield ik het niet meer. Zodra ze uit de boeien was, greep ik haar bij haar pols en zette het op een lopen.

'Wat doe je nou?' riep ze, en ze wilde zich losrukken, maar toen ze de angst in mijn ogen zag en begreep wat ik allemaal voor haar riskeerde, zweeg ze verder en rende met me mee de poort uit en de houten ophaalbrug over. Op het strand vielen we neer, uit het zicht van de Hollandse patrouille. In de schaduw van een palmbosje kwamen we op adem. Er was zo weinig tijd. Van waar wij zaten kon je de *Jacobs* buitengaats voor anker zien liggen. Het schip was klaar voor vertrek naar Suriname. De eerste slaven werden al ingeladen. Hun geroep kwam mee met de branding en klonk boven alles uit.

Amma is genoemd naar de dag waarop ze werd geboren, 'Zaterdag'. Dat is hier de gewoonte. Ze weet niet precies hoe oud ze is, maar volgens de man die haar aan mijn vader heeft verkocht moet ze een jaar of dertien zijn. Toen haar moeder zo oud was als Amma nu, werd haar stam overwonnen door de Ashanti, een machtig volk dat in de binnenlanden van de Goudkust de dienst uitmaakt. Amma's moeder werkte in hun hoofdstad Kumasi als slavin van een handelaar in gouden sieraden. Dat was een gevaarlijk baantje omdat de Ashanti elke week slaven offeren op de graven van hun voorouders.

Amma is geboren als slavin en weet niet beter. Ik vind het gek dat ze niet wat vrolijker kijkt, nu ze bij de Ashanti weg is en veilig met haar moeder in het Hollandse fort zit. Ik zou willen dat ik gewoon met haar kon omgaan, zoals met vrienden thuis, maar als ik tegen haar praat slaat ze haar ogen neer. Mijn vader heeft tien goudstukken voor haar betaald. Soms krijg ik het gevoel dat ze mij dat kwalijk neemt.

Mijn vader heeft een circus. Ik ben geboren in een houten wagen op het Haagse Malieveld tijdens de nieuwjaarsvoorstelling van 1800. Het eerste wat ik hoorde was applaus en direct daarna de blijde kreten van mijn moeder en het kloppen van haar hart, toen ze me tegen zich aandrukte. Voor mij horen die geluiden bij elkaar. Klappende handen zijn de hartklop van een publiek. Daar aan hoor je dat mensen bij me je zijn.

Mijn vader, die behalve directeur en dompteur ook onze spreksalmester is, kwam naar mij kijken zodra hij *De Vliegende Karren*'s had aangekondigd. Je ziet hem niet gauw enthousiast als hij niet in de ring staat, maar toen hij mij zag was hij toch wel zo opgewonden dat hij bijna vergat zich om te kleden voor het wildedierennummer. Je hoorde onze oude leeuw in zijn wagen al grommen omdat hij in zijn middagdutie was gestoord. Mijn vader hees zich in zijn kostuum, een soort hemd van berenvel, en nam mij in zijn armen mee de leeuwenkooi in, hoewel mijn moeder het niet wilde hebben.

Niet zeuren, Marie, het publiek reageert mat. Zo'n kleinje vertedert. Een nieuw kind op de eerste dag van de nieuwe eeuw, zoiets vinden de mensen prachtig.' Hij tilde me hoog boven zijn hoofd en toonde me aan zijn Hoooggeëerd Publiek, en toen hij riep dat zojuist de geest van de nieuwe tijd was geboren, begonnen ze te klappen.

Dat was veertien jaar geleden. Ons circus trok nog publiek, nooit veel, maar genoeg om van te leven als iedereen meehielp. Als levende pop van drie maanden reed ik dus al mee in het wagenje van de *Domme August*, na een jaar balanceerde ik in een mandje op mijn vaders kin en met vier jaar klauterde ik boven op de menselijke piramide. Ik weet als geen ander hoe het voelt om bekeken te worden.

Dat zei ik vanochtend op het strand ook tegen Amma, maar het haalde niets uit. Ze trok haar schouders op zonder me aan te kijken, alsof ze wilde zeggen: moet iedereen zelf weten, of hij voor gek wil staan. Ik wist niet meer wat ik doen moest om haar te

overtuigen en begon bijna te huilen. Voor straf liet ik haar allemaal flitsfalken maken, hoewel de zon hoog aan de hemel stond. Toen ik zag dat ze bezweet en buiten adem raakte, zei ik dat ze door moest gaan en moest doen wat ik zei omdat mijn vader goed geld voor haar betaald had. Ik weet niet wat me mankeerde. Zou ben ik niet en zo wil ik ook niet worden, maar het is net of alles anders is met Amma in de buurt. Dringender. Of mijn leven ervan afhangt. Meteen daarna liet ik haar uitrusten en gaf ik haar te eten en te drinken.

Vorige week plaagden een stel soldaten me. Ze riepen dat ik verliefd was. Alleen omdat ze Amma en mij nu al welken samen zien. Ze zijn gek. Als ik verliefd was zou ik me vrolijk voelen, en toch zeker niet verdrietig zoals nu? Ik kan alleen de gedachte niet verdragen dat haar iets zou overkomen. Dat is alles. Ik maak me zorgen. Ik slaap er zelfs niet meer van.

'Benjamin!'

Ik schrok van de stem van mijn vader. Als hij erg ongenust is klinkt hij altijd woedend. Ik had beloofd vóór het middageten in het fort terug te zijn, maar nu zag ik dat de zon al over haar hoogtepunt heen was. Als ik met Amma ben, vergeet ik de tijd. Dan lijken de dagen gewoon te kort. We oefenen maar door zonder moe te worden: eerst evenwicht en concentratie, dan de spieren in rug, benen en bulk, daarna alles op kracht, en ten slotte het echte werk, parterre-acrobatisch, maar ook vliegende trapez vanaf de hoogste boomtak en cascades waarbij Amma zich op de gekste manieren laat vallen en toch altijd weer op haar poeij terecht komt. De laatste weken hebben Amma en ik zo een eigen toer gebouwd met een stel spectaculaire trucs. Amma is fantasietisch, ze is licht zodat ik haar moeiteloos kan tillen, vliegt door de lucht alsof ze vleugels heeft en toch is ze zo sterk dat ze mij met gestrekte armen boven haar hoofd kan ronddraaien. Ze leert snel. Ze heeft allure en uitrusting, alles om een internationale artieste te worden. Als ze zou willen. Ze zou rijk kunnen worden in de wintercircussen van Parijs, Napels en Berlijn, grote thea-

ters waar de beau monde veel geld betaalt om iets bijzonders te zien. Maar Amma wil niet.

'Benjamin!!!'

Ziedend kwam mijn vader over het strand op ons af gebeend. Hij had een paar gewapende soldaten bij zich. Ik rakte in paniek. Als ze Amma nu bij me weg zouden halen, zou ik haar missen niet meer terugzien. Ik wilde niet naar het fort voor ik nog één keer had geprobeerd Amma over te halen met mij mee naar Holland te gaan. Ik had meer tijd nodig.

Amma stond al op om de roepende mannen te gehoorzamen, zoals zij dat gewend is, maar ik hield haar tegen. In de verte lag het oerwoud als een donkere muur. Ik aarzelde geen moment, greep Amma beet en zette het op een rennen. De mannen zagen ons wel en zetten de achtervolging in, maar ze waren zwarbewapend en kwamen in het zand niet zo snel vooruit als wij. Terwijl wij tussen het groen verdwenen, hoorde ik ver achter ons mijn vader vloeken en tieren.

Mijn vader is geen slecht mens. Heus niet. Anders zou ik toch niet van hem houden. Hij is goed voor mij en voor mijn moeder en goed voor zijn artiesten. Bovendien zorgt hij voor onze paarden, voor onze leeuw en voor onze olifant alsof het zijn eigen kinderen zijn. We hebben niet veel geld, maar als hij ergens kan helpen doet hij dat. Heus, het is een man uit duizenden en hij heeft het beste met de mensen voor.

Dat zeg ik tegen mezelf als ik hem hier in Elmina over de binneplaats van het fort zie lopen. De slaven zitten buiten op de grond, ook al is de Afrikaanse zon in de middaguren niet te harden. Mijn vader loopt de rijen langs en bekijkt de mannen en vrouwen struk voor struk. Degenen die hem geschikt lijken laat hij opstaan. Dan kijkt hij in hun mond of ze wel goeie tanden hebben. Hij knijpt ze in hun bovenbenen en hun billen om te zien of ze gespierd genoeg zijn om er acrobaten van te maken. Hij inspecteert hun voeten op schimmels en voelt in hun liezen en

olsels of er geen klieren opgezwoolen zijn. Als iemand hem bevalt laat hij de ketens losmaken, waarna diegene kaalgeschoren wordt, onthuid, gedesinfecteerd, gebrandmerkt en apart gezet. Degenen die hij niet kan gebruiken moeten weer gaan zitten. Soms zijn ze zo teleurgesteld dat ze zijn benen grijpen en zijn voeten kussen. Ze willen liever door mijn vader worden uitgekozen, dan door de plantage-eigenaren, die allemaal op dezelfde manier als mijn vader hun kens uit de gevangenen proberen te maken. De slaven voelen waarschijnlijk dat mijn vader het goed met ze voorheeft. Dat zeg ik dan naar tegen mezelf als ik hem zo bezig zie. Het is tenslotte toch je vader.

'Maar stel je nou eens voor, Amma,' zei ik, 'wel duizend mensen op de tribune en ze komen allemaal om jou te zien.' We hadden ruim een uur door het oerwoud gelopen. Nou ja, gelopen... Het is ongelooflijk hoe dicht de begroeiing daar is. Je struikelt steeds en haalt je benen open aan de doornstruiken. Af en toe zak je tot je middel in de plantenresten weg. Alles is nat en kleeftig en rot. Een keer moest Amma me uit de modder trekken, die me aan mijn voeten naar beneden zoog. Gehukkig heeft ze door onze oefeningen van de laatste maanden sterke armspieren ontwikkeld. Ik raakte snel uitgeput en kreeg ontzettende dorst. Amma nam mijn mes en sneed een liaan in de lengte open. Er bleek water in te zitten dat ze mij te drinken gaf.

'Waarom zou je dat niet willen, Amma? We treden op in een grote tent. Vol mensen. Er is altijd muziek.' 's Avonds is er licht van oliepijtes: geel en rood, oranje, groen en blauw. Alles dans. Alles beweegt. Iedereen is er vrolijk. Iedereen heeft het naar zijn zin. Mijn moeder zal prachtige kostuums voor ons maken, bestikt met glinsterende pailletten. Zo stappen we de piste in. De mensen zullen klappen zodra ze jou zien. En dan doen wij onze truc, precies zoals we die hier op het strand hebben gedaan... Wij hebben toch plezier samen of niet? Ik had mijn handen op haar schouders, maar al die tijd had zij mij nog niet één keer aangekeken. Ik wist ook niet zeker of zij alles wel begreep. De laatste

tijd heb ik haar heel wat Hollandse woorden en circus termen geleerd, die ze snel heeft opgepikt. Soms maakt ze al hele zinnen, soms ook raad ik haar gedachten en vul ik ze in mijn hoofd zelf aan. Dit begreep ze in elk geval: plezier samen. Ze knikte, en lachte zelfs even.

'Ik zal tegen mijn vader zeggen dat hij ook je moeder vrijkoopt. Als hij ziet wat een volmaakt duo wij vormen heeft hij dat er graag voor over. Jullie komen samen met ons mee naar huis, je moeder en jij. En dan zullen wij ze daar eens iets laten zien wat nog nooit vertoond is.' Toen maakte Amma zich toch ineens los, een beetje nors, en ging een eindje verder op een omgevallen boom zitten.

'Luister Amma, de beslissing is aan mij! Ik moet mijn vader laten weten of ik vind dat jij in ons circus kunt werken of niet. Als jij niet met mij naar Holland wilt, moet je naar Suriname. Is dat wat je wilt? Daar moeten je moeder en jij hard werken op de een of andere plantage, en als je daar niet je best doet krijg je met de zweep. Hoe kan je dat nou liever willen dan schitteren in het circus? Een slaaf heeft nooit plezier. Geen muziek, geen lichjes. Dan kan je werken wat je wilt, maar aplaus krijg je niet'

Ons circus heeft zwaar te lijden gehad van de Franse bezetting. De eerste jaren waren de Hollanders bang voor al die Fransen op straat en hadden ze helemaal geen zin om eens gezellig uit te gaan. De meeste artiesten heeft mijn vader moeten wegsturen omdat we ze niet meer te eten konden geven. Uiteindelijk moest hij zelfs een aantal dieren verkopen voor de slacht. Na een jaar of twee begonnen de mensen zich te vervelen. Ze wilden wel weer eens een middagje naar het circus, maar toen hadden wij ze niet wel méér te bieden dan anderhalve clown en een trapezennummer.

Bovendien was de smaak van de mensen veranderd. Koning Lodewijk Napoleon, de broer van Bonaparte, probeerde in ons land de kunsten en de wetenschappen te bevorderen. Hij haalde een aantal grote buitenlandse circussen naar Nederland. Door

de oorlogen in Europa dwaalden zij al jaren van het ene land naar het andere en kwamen met nieuwe attracties die wij helemaal niet kenden. De wilde dieren hadden ze voor een deel vervangen door wilde mensen, soms hele stammen tegelijk. Meestal waren het zwarten uit Afrika, maar ook Indiërs of Eskimo's. Die werden aan het publiek getoond in hun natuurlijke staat, met hun tenten en kamelen en alles wat ze maar bij zich hadden. Kunstjes deden ze nauwelijks. Voor ons circusbussen was het moeilijk te begrijpen dat het publiek daar zo gretig op afkwam. Deze wilden, zoals ze op de affiches werden genoemd, deden niets dan een beetje joelen en rondrennen om de mensen bang te maken. Ze kenden geen bijzondere trucs en toch brak het publiek zowat de tent af. Ik heb Amma verteld over het succes van de Indian Sydnecta, die in de Amsterdamse herberg Blaauw Jan optrad, en de Hottentot Venus, die zich voor een muurstuk door de mensen op haar dikke billen liet slaan. Zulke attracties waren zo geliefd dat de mensen vanuit het hele land kwamen, alleen om ze even te mogen zien. Nederlanders zijn nu eenmaal dol op alles wat van ver komt. Daar betalen ze graag voor. Zo denken ze iets op te steken van andere culturen en tegelijk vinden ze het spannend en griezelig; ze raken van het onbekende opgewonden als kleine kinderen in het spookhuis.

Toen Napoleon werd verslagen merkten we dat meteen aan onze inkomsten. De mensen wilden weer feestvieren, en toen koning Willem vorig jaar november in Scheveningen aankwam, verdienden we in één week meer dan in het hele halfjaar daarvoor. Maar de mensen waren verwend. Ze vonden het maar niks dat ze bij ons geen wilden konden bekijken en op de jaarmarkt in Den Bosch gingen ze liever twee keer bij de concurrent naar binnen, die drie Ethiopiërs tentoonstelde, dan dat ze één keer bij ons kwamen kijken.

Mijn vader móest wel iets bedenken om ons circus te laten overleven. Afgelopen zomer kondigde hij onverwachts aan dat ik tijdens het winterreces met hem naar de Goudkust van West-Afrika zou gaan, waar op het Hollandse fort weer slaven voor Su-

riname verhandeld zouden worden. Een hele stam konden we niet bekostigen, maar zijn plan was om een stuk of vijf mensen uit te kiezen, die we zouden kunnen opleiden tot circusartiesten. Zo vingen we twee vliegen in één klap. Niet alleen zouden we komend seizoen splinternieuwe artiesten op de affiches kunnen zetten, maar voortaan konden we het publiek ook de attractie bieden van echte 'Afrikaanse Zwarte Wilden'.

We zeilden in twee maanden naar Elmina, en in het Nederlandse fort verdeelde mijn vader de taken. Hij koos uit de slaven die voor Suriname waren bestemd degenen met de meest atletische lichaamsbouw en soepele, sterke spieren, waarna ik met hen aan de slag ging. Onder mijn leiding leerden ze de beginselen van de acrobatiek en het jongleren. Als ze talent leken te hebben, zich goed konden concentreren en een snel reactievermogen hadden, liet ik dat aan mijn vader weten. Hij besliste dan of ze in onze troep zouden passen. Meestal ging hij af op mijn oordeel, zodat ik een grote verantwoordelijkheid had. Ik heb wel veertig mensen uitgeprobeerd. Niet één was zo boordevol talent als Amma. Zij zou geknipt zijn voor ons circus. En nu punte bij palje koint, blijkt dat ze helemaal niet wil. Ik snap het niet. Ik kan niet begrijpen dat iemand niet het beste met zichzelf voorheeft!

Rond vier uur in de middag ging het helemaal mis. In het oerwoud dringt de zon dan al nauwelijks meer door de bladeren. Je hoort om je heen beesten blaffen en grommen en hoesten en fluiten, maar je kan nog geen twee meter voor je uit kijken. Ik was niet bang, maar toch begon ik over mijn hele lijf te bibberen. Volgens Amma had ik een soort koorts en even later vond ze op mijn schouder een smerige teek die zich had volgezogen met mijn bloed. Ze sneed hem weg en waste de wond die achterbleef uit met haar speeksel. Daarna legde ze een blad op mijn voorhoofd, dat me een beetje verkoeling gaf. Ze verjoeg zo goed en zo kwaad als dat ging allerlei insecten die het op het bloed in mijn aderen hadden voorzien, nam mijn mes en ver-

dween in het woud. Ik was te zwak om erachteraan te gaan, vervloekte mijn eigen stromittelt en begreep niet hoe Amma me zo aan mijn lot over kon laten. Ik weet niet hoelang ik zo gelegen heb. Waarschijnlijk heb ik even geslapen. Toen ik bijkwam, zat ze over me heen gebogen en voerde me het vlees van een stinkende vrucht. Ik wilde het uitspugen, maar ze wist precies wat ze deed en stond erop dat ik die vuiligheid doorslikte. Het hielp. Binnen tien minuten verdwenen de rillingen en voelde ik me al een stuk beter. Ze zette me rechtop en ondersteunde me tot ik sterk genoeg was om op eigen kracht te lopen. Ik merkte dat we gewoon ons oude spoor in omgekeerde richting volgden en dat Amma me terugbracht naar het fort, maar ik stribelde niet meer tegen.

'In jouw wereld zou ik nog geen dag overleven!' lachte ik om toch een beetje stoer te doen.

'Ik niet in de jouwe,' antwoordde ze, en zweeg toen omdat ze wel voelde dat ze mij daarmee verdriet deed. Ik was bepaald nog niet de oude en werd nu helemaal licht in mijn hoofd, een beetje zoals die keer dat ik stiekem uit het jenevervat had gedronken. Ik hoorde Amma praten, maar in de waas die voor mijn ogen hing bleef ze maar heen en weer dansen en ik kon niet zien of ze haar lippen nu wel echt bewoog.

'Mijn toekomst is onzeker,' hoorde ik haar zeggen, 'hoe dan ook. Maar het leven als slavin ken ik. Op een plantage, ook al nemen ze mij alles af, heb ik altijd mijn eigenwaarde nog.'

'Hoe kan dat, als je niet eens je eigen baas bent?'

'Ik zal er verdriet hebben, natuurlijk. Maar dan doen andere mensen mij geweld aan. Als ik mijn werk goed doe en die paar kanssen grijp die in mijn leven overblijven, hoef ik mijzelf niets te verwijten. Maar als circusattractie, als bezienwaardigheid... Dan doe ik mezelf geweld aan. Als ik me tentoon moet stellen, uit moet sloven voor een publiek dat me alleen maar aardig vindt omdat ik anders ben dan zij...'

'Ze zullen voor jou op de stoelen staan en klappen omdat je een eersteklas artieste bent, beter dan zij ooit hebben gezien!'

'Misschien, maar kan ik dat ooit zeker weten? Nee, Benjamin, in mijn eenige zwart tussen al die witten, dan zou ik mijzelf verwijten maken. Bij jullie blijf ik altijd anders dan de rest. Dan moet ik altijd maar rondspringen en koordansen om in de smaak te vallen. Waar blijft mijn eigenwaarde dan?'

'Als je niet wilt, kan ik je dwingen. Mijn vader heeft jou tenslotte gekocht. Als ik zeg dat jij meegaat, moet jij mee.'

'Ja, meester,' plaagde ze en ik voelde de laatste koorts wegtrekken uit mijn vangen. 'Je weet welk leven ik liever heb, Benjamin. Nu moet jij doen wat jou het beste lijkt. Jij kan dat.'

Toen we eindelijk vanuit het oerwoud op het strand terugkwamen, was de zon al onder. Het slappe koord hing er nog en onze oefenspullen lagen daar alsof we niet weg waren geweest. De zeewind droogde de laatste zweetdruppels op mijn gezicht. De maan stond groot aan de hemel en deed het zand zo fel oplichten dat ik mijn ogen moest samenknijpen. Ik was nog wat licht in mijn hoofd en alles was in zo'n vreemde roes voorbijgegaan, dat ik er even aan twijfelde of het wel echt gebeurd was. Ik keek naar Amma en ze lachte naar me, net zo als vanochtend, alsof er niets was gebeurd en we niets hadden gezegd. Ik was blij in de verre de fakkels van het fort te zien branden, maar tegelijk zag ik op tegen onze terugkeer. Dat voelde Amma feilloos aan. Zo gaat dat met duo's die goed op elkaar zijn ingespeeld. Ze trok haar breedste glimlach, zoals ik haar geleerd had altijd in de circusring te doen. Ze strekte haar armen en sprong op mijn schouders. Ik pakte haar enkels beet en begon te lopen, rug recht en borst vooruit. Onderweg namen we alle oefeningen nog eens door, zo geconcentreerd dat we aan niets anders hoefden te denken. Voor we het wisten stonden we voor de poort, Amma ondersteboven in handstand op mijn schouders. Ik gaf haar het teken voor de afsprong. Precies gelijk eindigden we met een dubbele flitflak in het zand, riepen met uitgestrekte armen 'hoppa' en bogen om het applaus in ontvangst te nemen, hoewel er niemand klapte. Amma werd hierna onmiddellijk opgesloten in de kelders bij haar moeder, en

hoewel mijn vader opgelucht was me terug te zien, kreeg ik flink om mijn oren en moest ik zonder eten naar bed.

Vanochtend was ik voor dag en dauw aan het ontbijt. Slapen was me niet gelukt. De kok gaf me een knipooog en een driedubbele portie pap, waarvan ik maar een paar happen nam. De hele tijd dacht ik het laden van de sloepen te horen, hoewel de dikke muren van de eetzaal geen enkel geluid doorlieten. Ik liep van tafel zonder iets te zeggen en holde de trap op die van de binnenplaats naar de kantelen aan de oostkant van het fort leidt. Van daar kon ik de bedrijvigheid beneden op de houten aanlegsteiger zien. Een voor een werden de mensen uit de kelders gedreven door een smalle sleuf in de muur en naar de sloep gejaagd, maar ik stond te veraf om in de ochtendschemer hun gezichten te kunnen onderscheiden. Ze haastten zich om geen slaag te krijgen maar ze liepen moeizaam doordat ze nog steeds ijzeren enkelkettingen om hadden. Het opvallendst was de stilte. Geen van de gevangenen protesteerde en niet een van de soldaten gaf bevelen. Ieder deed wat hij moest doen, alsof ze het erover eens waren dat een lot als dit zo zwaar was dat het geen woorden verdreeg. Alsof alles en iedereen onder de minste of geringste klank zou kunnen bezwijken. Het enige wat je hoorde waren de voeten over de houten steiger, het kraken van de planken, het gekletter van de boeien, het klotsen van de zee. Toen de sloep vol was hees de bootsman een seinvlag, om de kapitein van de *Jacoba*, die in de verte voor anker lag, te laten weten dat zijn laatste lading in aantocht was en hij aan boord alles gereed kon maken voor vertrek naar Paramaribo.

Ik volgde de sloep met mijn ogen en zag hoeveel moeite de roeiers hadden om door de woeste branding te komen. Ik denk dat mijn koorts nog steeds niet verdwenen was, want het zweet brak me weer uit. De bemanning vocht wel tien minuten met de stroming en elke keer opnieuw werd het bootje door de hoge golven teruggeworpen naar de kust, alsof de golven de slaven niet wilden laten vertrekken. De hele tijd probeerde ik uit alle

macht niet na te denken over wat er zou gebeuren als de sloep zou omslaan en de mensen met hun zware enkelkettingen in het water zouden vallen.

Ineens voelde ik een hand op mijn schouder. Ik schrok want ik had mijn vader niet horen aankomen. Een tijdlang zei hij niks en staarde hij met mij over het water.

'Dus jij vond Amma bij nader inzien niet geschikt?' vroeg hij uiteindelijk.

'Nee,' zei ik, 'bij nader inzien niet.'

'Toch heb je zo lang en vaak met haar geoefend. Ik heb jullie gezien. Het zag er veelbelovend uit. Jullie raakten steeds beter op elkaar ingespeeld.'

'Dat leek maar zo.' Ik moest twee keer slikken en hoopte maar dat hij erover op zou houden.

'Toen je me gisteravond zei dat je haar niet met ons mee naar Holland wilde nemen, was ik nogal verrast. Je weet het toch wel zeker?'

'Jawel.'

'Gelukkig, want ik heb haar doorverkocht aan de opziener van Plantage Katwijk, die daarginds met zijn nieuwe aanwinsten verwerkt. Ik heb erop verloren, dat wel, maar ik heb kunnen bedingen dat hij Amma niet van haar moeder zal scheiden. Dat heeft hij mij beloofd.'

'Goddank,' wilde ik zeggen, maar er kwam geen geluid.

'Wat mankeerde er eigenlijk aan dat meisje? Spierkracht, souplesse?'

'Evenwicht.'

'Niet genoeg?'

'Nee,' zei ik verbaasd en keek hem aan. 'Nee, juist te veel.'

Hij had nog steeds zijn arm om me heen en trok me dicht tegen zich aan, bijna alsof hij alles begreep en me zwijgend wilde troosten.

Eindelijk vocht de sloep zich door de branding en stevende met grote, snelle slagen op de *Jacoba* af. Al snel kon je in de zee-nerf zelfs de zwarte lijven niet meer van elkaar onderscheiden,

alleen nog de Hollandse drie kleur die achter op het boojie wap-
perde.

'Zonde,' zei mijn vader, 'je hebt zo hard met haar gewerkt aan dat nieuwe acrobatennummer. Zag er prachtig uit. Daar zaten mooie vondsten in. Zo had ik je nog niet eerder in de weer gezien. Je hebt verdomd veel talent. Misschien kunnen jij en ik het insuleren. Vader en zoon die samen een toer bouwen, ja, dat ontroert het publiek. Hoor je het applaus al?'

'Nee, pa,' zei ik, en ik deed een stap opzij omdat die hand op mijn schouder me ineens begon te irriteren. 'Nee, als wij weer thuis zijn... ik ga de piste niet meer in. Ik geloof dat ik daar nu te groot voor ben.'

Hij werd niet boos, zoals ik dacht. Hij was alleen een tijdlang stil en toen hij eindelijk sprak, klonk hij niet eens verbaasd. 'Ach,' zei hij, 'zo doet iedereen wat hem het beste lijkt. Meer kan een mens niet doen,' en als ik hem niet beter kende zou ik bijna hebben gedacht dat hij zich met die woorden probeerde te verontschuldigen. Toen stak hij zijn hand op en zwaaide, hoewel de sloep al vlak bij de *Jacoba* was en er haast niets meer van te zien was. Ineens stak ik ook allebei mijn armen omhoog en begon te zwaaien, steeds wilder. Ik maaide met mijn armen door de lucht, hoewel ik wist dat ze mij daarginds niet konden zien. Dat maakte me niet uit. Ik ging door, sprong op en neer en bleef maar tegen de wind in schreeuwen als een gek.

Alla prima

Elke keer dat de man weer een voet uit de klei trekt, laat hij een gat in de grond achter. Midden in een ongeploegde akker houdt hij stil. Hij drukt de poten van zijn ezel in de aarde, voelt tussen de kwasten die uit zijn zak steken en snuit zijn neus in een doek. Er zitten vegen aan in alle denkbare kleuren. Hij is schilder. Hij kijkt om. Een lijn heeft hij getrokken door het landschap. Zijn voetafdrukken snijden de rietkraag op de gulden snede. De gaten vullen zich met regen. Het water voert aarde mee de grond in, kolkend. De man loopt verder en voor hij bij de volgende sloot komt, is zijn spoor tot aan de wortels gewist. In een polder verdwijnt je als te snel opgebrachte verf. Nat in nat.

Het is droog. De man glijdt over een rivier. Hij staat op een vlot en trekt zichzelf naar het droge. Al na een paar halen heeft hij zijn kracht bijna verbruikt. Dan rust hij. En komt op adem. Hij is over het midden van zijn leven.

Op de dijk ligt een uitspanning. De man zet zijn spullen tegen de gekalkte muur. Uit het rieten dak vallen de laatste druppels op zijn kleine houten verfst. Hij voelt aan de deur, die dicht is. Hij kijkt door het raam maar ziet niemand. Er is niets te horen dan sijpelen en een ver geknars. Hij loopt om het huis heen. Voorbij een schuur vindt hij een speelweide. Het is verregend. De loof-ton is verzakt. De autoband die de stoten van de wip op moet vangen ligt aan farden. De glijbaan roest. Alles heeft de kleur van de aarde. Op de schommel zit een meisje, haar rug naar de man. Ze is nat tot op het vlees. Ze kijkt om en begint te lachen. Ze schommelt uit. Het knarsen stopt.